

### ՈՒՐԱՐՏԵՐԵՆ *daši* ԵՎ *dašusi* ԲԱՌԵՐԻ ԱՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

*daši* բառը գիտությանը հայտնի է վաղուց, դեռևս ուրարտերեն արձանագրությունների գերմանացի Մորդտմանի 1872 թ. առաջին հրատարակությունից, սակայն, առայժմ նրա նշանակությունը չի բացահայտված: 1991 թ. հրատարակվեց բրոնզե արձանագիր մի առարկա՝ հետևյալ բովանդակությամբ.

<sup>d</sup>Hal-di-e e-ú-ri-e i-ni da-šú-ú-si <sup>m</sup>Me-nu-a-še <sup>m</sup>Iš-pu-ú-ni-e-hi-ni-e-še  
uš-tú-ni <sup>d</sup>Hal-di-ni-ni al-su-i-ši-ni <sup>m</sup>Me-nu-a-ni LUGAL DAN.NU LUGAL  
<sup>KUR</sup>Bi-a-i-na-ú-e.

«*Խալդի (աստծուն)՝ տիրոջը, այս dašusi-ն Մենուան՝ Իշպուինիի որդին, նվիրեց: Խալդյան մեծությամբ Մենուան արքա է հզոր, արքա՝ Բիայնիլի (երկրի)»<sup>1</sup>:*

Այս նորահայտ *dašusi*-ի համար ենթադրաբար առաջարկված է *kandelaber* թարգմանությունը, սակայն դա ոչ մի հիմնավորում չունի, քանի որ «ճրագը» *tanasi* ուրարտերեն գրառմամբ հայտնի է KYKH 395 արձանագրությունից<sup>2</sup>: Մյուս կողմից, ամենևին բացառված չէ սույն *daši*-ի հետ առնչել նորահայտ արձանագրության նույնարմատ *da-šú-ú-si*-ն (այստեղ միջանկյալ -ն-ն գրաֆիկ նշանակություն ունի՝ տողի ազատ մնացած հատվածը զբաղեցնելու համար): Ամենայն հավանականությամբ *daši*-ն և *dašusi*-ն սերում են միևնույն *daš* - արմատից: Սակայն, դա ևս առայժմ հետաքրքրության առարկա չի դարձել:

<sup>1</sup> Belli O., Ore Deposits and Mining in Eastern Anatolia in the Urartian Period: Silver, Copper and Iron, in R. Merhav (ed.), Urartu: A Metalworking Center in the First Millenium B.C.E., Jerusalem, 1991, pp. 16-41 (esp. p. 47f.).

<sup>2</sup> Арутюнян Н., Корпус урартских клинообразных надписей (այսուհետև՝ КУКН), Ереван, 2001. Ինչպես նաև Salvini M., Corpus dei testi Urartei (այսուհետև՝ CTU), v. I, Roma, 2008.

Ի դեպ, հատկանշական է, որ **daši** - **dašusi** բառերը սերտորեն առնչվում են Մենուայի անվան հետ և հանդես են գալիս Իշպուինի - Մենուայի KYKH 38 և Մենուայի վերը նշված նորահայտ արձանագրության մեջ:

Հատկանշական է նաև, որ KYKH 38 պաշտամունքային արձանագրության մեջ **daši**-ն և **BE.LI<sup>MES</sup>**-ը («զենքեր») միատեսակ առնչվում են Խալդիի անվան հետ և նրանց համար նախատեսված է կենդանիների միանման զոհաբերություն՝ 2 ցուլ, 4 ոչխար<sup>3</sup>: Ի դեպ, <sup>d</sup>Haldini **daši**-ի և <sup>d</sup>Haldinili **BE.LI<sup>MES</sup>**-ի հետ առնչվում է նաև <sup>d</sup>Haldini **GIS<sup>3</sup>šuri**-ն:

Այսպիսով, եթե դեպքերում **GIS<sup>3</sup>šuri** «զենքի» և **BE.LI<sup>MES</sup>** զենքերի առկայությունը և բոլոր երեք դեպքերում նաև **daši**-ի սերտ կապը Խալդիի անվան հետ ակամայից ակնարկում է, որ **daši**-ի դեպքում ևս հավանաբար գործ ունենք զենքի հետ: Այդ տեսակետից ակամայից ծագում է հարց. արդյո՞ք հնարավոր է ուրարտերեն **daši**-ի տակ տեսնել հայերենի նույնարմատ «դաշույն» բառը: Հմմտ., թերևս, ուրարտերենի **šuri**-ն և հայերենի «սուր»-ը: **daši**-ի զենք լինելու մասին է վկայում նաև նրա <sup>d</sup>Haldini մակդիրը: Հմմտ. <sup>d</sup>Haldini **GIS<sup>3</sup>šuri**-ն, <sup>d</sup>Haldinaue **BE.LI**-ն:

Մյուս կողմից, այդ բառը իր կազմությամբ ակնհայտորեն համադրելի է ուրարտերեն **ašhi** «զոհ» և **ašihusi** «զոհարան», **urišhi** «կապարձ» և **urišhusi** «կապարձարան», **badi** «լավ» և **badusi** «հոյակապ» բառերին: Այս շարքը կարելի է շարունակել:

Եթե այս ամենը ինչ-որ չափով ճշմարիտ է, ապա ուրարտերեն **daši**-ն կարող է լինել հայերեն «դաշույնը», իսկ **dašusi**-ն՝ «դաշնոցը», որի մեջ պահել կամ զետեղել են դաշույնները:

Ի դեպ, պետք է նկատի ունենալ, որ նետապլաքները պահվել են **urišhi** - կապարձների մեջ, որոնք **dašusi**-ի նման պատրաստվել են բրոնզից և երկու դեպքում դրանց վրա փորագրվել են սեպագիր տեքստեր<sup>4</sup>: Պատահական չէ նաև, որ **daši-dašusi**-ն, այսինքն՝ «դաշույն - դաշնոցը» արձանագրության տիտղոսաշարում սերտորեն առնչված է Մենուայի **LUGÁL DAN.NU** հզորության հետ: Հմմտ. ուրարտական տարեգրությունների յուրաքանչյուր տարվա այսպես կոչված

<sup>3</sup> KYKH 38, տեքստ I, տողեր 7, 15, տեքստ II, տողեր 20, 26, ինչպես նաև՝ CTU A 3-1:

<sup>4</sup> Տե՛ս KYKH 26-27 և 29 արձանագրությունները:

վերնագրային տեքստերի <sup>d</sup>Haldi kuruni <sup>d</sup>Haldini <sup>GIS</sup>šuri kuruni «Խալդի աստվածը հզորը, Խալդի աստծո զենքը հզոր է» արտահայտությունը:

<sup>d</sup>Haldini daši-ն, ըստ երևույթին, <sup>d</sup>Haldinaue BE.LI-ի սինոնիմն է՝ տեքստի փորագրման համար համեմատաբար փոքր հատված զբաղեցնող տարբերակով: Այստեղ նույնիսկ կարելի է անտեսել **daši** բառի i-ը հոլովական վերջավորությունը՝ պահպանելով միայն վերջին նշանը (եզակի տրականը):

Եթե ուրարտերեն **šuri** և հայերեն «սուր» համադրությունները վաղուց ընդունված է ուրատագիտության մեջ, ապա ուրարտերեն **daši**-ի և հայերեն «դաշույն»-ի համադրությունը գուցե նույնպես ընդունելի համարվի:

Հոդվածը եզրակացնեք այն կարևոր փաստով, որ հնդեվրոպական հայերենի «դաշույն»-ը հանդիպում է նաև հնդեվրոպական լեզվախմբի այլ բառարմատներում ևս: Հետևաբար, խուրի-ուրարտական-արևելակովկասյան լեզվախմբի «դաշույն»-ը, ըստ երևույթին, կարելի է համարել փոխառություն հնդեվրոպական հայերենից:

NIKOLAY HARUTYUNYAN

#### THE ETYMOLOGY OF THE URARTIAN WORDS *daši* AND *dašusi*

The word *daši* has been known to scientists since a long time, when the German researcher Mordtmann published in 1872 the Urartian inscriptions for the first time; but until now the meaning of that word has not been discovered. In 1991 an inscription of a bronze object was published which had the following contents: "Menua, the son of Išpuini, gave this *dašusi* to the Lord God Haldi. With a might of Haldi Menua is powerful king, the king of the country of Biainili".

One purposed supposedly the translation "candelabra" for this newly discovered *dašusi*, but this translation has no substantiation, because the word "candle" – "tanazi" is known in an Urartian written form from the inscription KUKN, № 395. In all probability the words *daši* and *dašusi* stem from the same root "daš-". It is characteristic that in the ritual inscription KUKN 38 the words *daši* and BE.LI<sup>MES</sup> "weapons", have to do in a similar way with the name of <sup>d</sup>Haldi and for both of them a similar sacrifice of animals is determined. By the way, also <sup>d</sup>Haldini <sup>GIS</sup>šuri has to do with <sup>d</sup>Haldini *daši* and <sup>d</sup>Haldinili BE.LI. So, in one case the presence of *šuri* "a weapon" and BE.LI "weapons" and in all cases the close connection of *daši* with the name of <sup>d</sup>Haldi hint automatically at the fact that perhaps also in case of *daši* we have to do with a weapon. In that case the question arises, if it is possible to see in the Urartian word *daši* the similar Armenian word "dashujn" – "dagger" and in *dašusi* the Armenian word

"dashnoz", a case into which one put or kept the daggers. We are going to conclude the article with the important fact that the Armenian word "dashujn" is found also in other word roots of the Indo-European family of languages. Therefore, N. Harutyunyan considers the word "dashujn" of Hurrian-Urartian-Indo-European family of languages to be a loan-word from the Indo-European Armenian language.